

Rakstīšana kā dzīvesveids

Bēniece MĀRAS HORNAS pienesums latviešu rakstniecībai ir ievērojams: 12 grāmatu - romāni, atmiņu stāsti, dokumentālā proza - un 11 lugu. Tās visas uzrakstītas laikā, kad cilvēks ir sasniedzis pensijas gadus un devies, kā saka, pelnītā atpūtā. Vai šī tad būtu nopelnītā atpūta pie datora?

- Sakiet, Māra, kā skolotāja kļūst par rakstnieci?

- Tas viss notika ļoti smagā brīdī, kad zaudēju savu dzīvesbiedru - viņš pēkšņi vienā naktī man blakus gultā aizgāja ar trombu plaušās... Tas bija ļoti sāpīgi un negaidīti, un es sapratu, ka te cilvēks ir un te pēkšņi viņa vairs nav. Līdz ar cilvēku aiziet prom viss, ko viņš varēja pastāstīt, bet ko vairs nekad nepastāstīs.

Tad es atcerējos: kad biju maza meitene un manai vecai mammai bija vīrs nomiris, mēs abas gulējām vienā istabā, un viņa man vakaros nelasīja priekšā grāmatīņas, bet stāstīja par savu jaunību. Par piedzīvojumiem, kādi viņai bijuši Pirmajā pasaules karā, par visu... Un es sapratu, ka tagad esmu vienīgā, kas to informāciju nes sevi. Līdz ar mani tā informācija arī aizies un neviens to neuzzinās - ne bērni, ne mazbērni, ne kāds cits cilvēks. Tad es izdomāju, ka man tas viss ir jāuzraksta.

Toreiz ar datoru vēl nedraudzējās, sāku rakstīt ar roku, bet tad pamazām iemācījies strādāt ar to. Man palīdzēja ieskenēt fotogrāfijas no albumiem, un 2007. gadā izdevu dokumentālo romānu "Pauline", kas ir manas vecmāmiņas dzīves stāsts.

Sapratu, ka man vēl ļoti daudz jāmacās, un iestājos Latvijas Rakstnieku savienības Literārajā akadēmijā, kur nomācījos trīs gadus. Pirmajā gadā gan visas lekcijas apmeklēju, gan vēl drāmas meistarklasē piedalījos. Otrajā gadā gribēju tikt uz prozas meistarklasi pie Gunta Bereļa, bet tur bija konkurss. To izturēju. Mācījos arī drāmas meistarklasē pie Līvijas Akurāteres un Leldes Stumbres. Jāteic, ka visa pensija aizgāja braukāšanai uz Rīgu, bet es to ne-nožēloju, jo ļoti daudz arī ieguva.

Tad maisam gals bija vaļā, un bija jāraksta.

- Var jau mācīties visādosursos, bet vismaz kādam talanta krikstītim, ko tālāk attīstīt, tomēr ir jābūt.

- Man liekas, ka drusku jau bija, jo skolā sacerējums es rakstīju labus, par tiem man vienmēr bija piecnieki. Kad skolā strādāju, bija daudz jāraksta plāni un atskaites, un, tā kā tolaik plāns bija svarīgāks par to, kas izdarīts, es ļoti labi tos sadzejoju. Mūsu ģimēnē gan neviens ar literatūru nekad īpaši nebija nodarbojies.

- "Dīdelīgās atmiņas" un romāns "Caurvējš dvēselē" arī ir ņemts no savas dzīves, vai ne?

- Jā, "Dīdelīgās atmiņas" ir stāsts par maniem vidusskolas un studiju gadiem. Tikai ģimēnē ir uzrakstīta arī grāmata par mana tēva Dagadkinu dzimtu.

Bet ar romānu "Caurvējš dvēselē" bija interesanti. Biju iecerējusi uzrakstīt, kā mums te gāja,

kad vīrs sāka saimniecībā strādāt par inženieri. Es vēl nebiju pabeigusi Lauksaimniecības akadēmiju, jo piedzima meita. Bet es visā tajā padomju saimniecības dzīvē biju tik dziļi iekšā, ka visu zināju, atcerējos un spēju arī uzrakstīt.

Taču tad, kad izdomāju pārējos tēlus, arī inženiera sievu, tie tēli man izspruka no rokām un sāka dzīvot paši savu dzīvi, un grāmatā tie pilnīgi neatbilst patiesībai. Mans vīrs nekad neuzticās man nepalika, ar citām nesapinās un mani nepameta. Es skolā arī nedabūju citu. Tas jau izdomātais romāns, taču fons - padomju saimniecības inženiera dzīve 60. gados - gan ir pilnīgi patiess.

- Jūs taču arī mācījāties Mehānikas fakultātē un gribējāt kļūt par inženieri.

- Mans vīrs teica tā: - Šitā tauta, ar ko man ir jāstrādā, sievieti par priekšnieci neatzīst, tā kā tu labāk meklē darbu kaut kur citur!

Uz Bēni atbraucām 1959. gadā. Līdz 22 gadu vecumam es biju rīdziniece, bet mēs Rīgā palikt nevarējām, jo manu vīru Rīgas mājā nepierakstīja. Toreiz bija tāds likums, ka nevienam laucinieku nedrīkst Rīgā pierakstīt. Bija jābrauc uz laukiem - gribi, negribi. Kļuva par bēniecei.

Nāca negaidīts piedāvājums strādāt par ražošanas apmācības vadītāju Bēnes vidusskolā. Mācīju traktoros, lopkopību un citas vidusskolēniem "nepieciešamas" lietas. Kad traktormācību likvidēja, kļuva par ārpusklases darba organizatori uz 11 gadiem, bet vēlāk septiņus gadus biju arī direktore. Pēc tam vēl kādu laiku mācīju bērniem mājturību, arī fiziku un matemātiku.

- Vai pārējos romānos arī ir kaut kas no pašas dzīves ienācis?

- Nē, tie ir izdomāti. Piemēram, "Liktenīgais salidojums" tapa no lugas. To biju uzrakstījusi savā pirmajā mācību gadā Literārajā akadēmijā. Tā bija pati pirmā mana luga un tāpēc nebija uzvedama, jo tajā pārāk daudz ainu un neviens režisors ar to nebūtu ņēmis. Bet man tas sižets patika, un es to pārtaisīju par romānu. Kaut kas no dzīvē pieredzētā, kaut kas izdomāts. Aizsūtīju to uz "Lata romāna" konkursu un kļuva par vienu no trim konkursa laureātiem. 2015. gadā grāmata tika izdota par "Lauku Avīzes" izdevniecības līdzekļiem, bet es beidzot saņēmu honorāru.

- "Bēnes muiža" - tā jau ir vēsture, konkrēti fakti, notikumi un cilvēki.

- Grāmata tika četrus gadus rakstīta. Ļoti, ļoti smags darbs ar arhīva apmeklējumiem, liecību meklēšanu vecās avīzēs un interneta portālos. To faktu bija ļoti daudz, bet man bija doma, ka grāmatā jābūt arī kādam stāstam, jo klīda visādas leģendas par baronu

dzīvi. Tās arī ietvēru, un nu grāmata ir ar prozas "ielaidumiem".

Divus gadus pēc pirmās grāmatas nodrukāšanas pēkšņi gadījās barona mazmeita Elizabete. Viņa pati pieteicās Auces tūrisma informācijas centrā, un mēs ar viņu sākām sarakstīties. Viņa man atsūtīja barona un baroneses fotogrāfijas, kuru man nebija, arī atmiņu stāstu, kā pagājušā gadsimta sākumā, bērni būdami, vasarās braukuši uz Bēnes muižu pie vecmāmmas.

Turpinājumā man bija iecere uzrakstīt par Gailiņu ģimeni, kura Bēnes muižā saimniekoja Ulmaņa laikā. Par Gailiņiem ir ļoti smagi rakstīt, jo tas ir laiks, ko arī pati esmu izdzīvojusi kā maza meitene. Taču neveidojas klātbūtnes efekts, un arī cilvēku, kuri būtu liecinieki tam laikam - Latvijas uzplaukums, izsūtījums Sibīrijā -, ir ļoti maz. Vairāk par Sibīriju pastāstīja Aristīds Freimanis, kurš kā zēns kopā ar Gailiņiem ir bijis un dzīvojis Sibīrijā. Jau vairāk nekā divus gadus strādāju pie "Bēnes muižas" otrās daļas, bet līdz galam vēl netieku.

- Parāli arī kas jauns top?

- Uzrakstījās divas lugas. To vienu - "Viss šķērsām" - uzveda arī Stokholmas latviešu teātris, man atsūtīja fotogrāfijas. Latvijas amatiereteātri manas lugas arī daudz spēlēja. Kādu laiku tās bieži izrādīja arī Bēnes amatiereteātris, bet tad režisors teica - vajag taču arī ko citu!

- Ko ir vieglāk uzrakstīt?

- Visvieglāk ir uzrakstīt vieglu romāniņu. Tur tiešām fantāzijai nav bremžu, tēli un notikumi veidojas paši. Lugu ir jau grūtāk, jo jādomā par to, kā to uzvedīs, tur nevar tā likt iekšā visu, kas vien nāk prātā. Tur jābūt zināmai kārtībai. Visgrūtākā ir dokumentālā proza, jo tur nedrīkst samēlot.

- Rakstīšana, kā saprotu, ir vairāk tāds kā dzīvesveids. Tas nav naudas darbs.

- Kur nu! Es jau pati vēl piemaksāju par drukāšanu. Grāmatas atvēršanas svētkos tās nedaudz nopērk par pašizmaksas cenu, bet nu kopumā atpakaļ nekas neatnāk.

Esmu gan rakstniece, gan izdevēja. Vāku uztaisa mana mazmeita, kas ir māksliniece, redaktoru vieglākiem darbiem sameklēju literātu vidū. "Bēnes muižas" redaktore bija mana meita Dace, kas pati ir vēsturniece.

"Bēnes muiža" ir arī vienīgā grāmata, kas drukāta par projekta naudu, ko iedeva Auces novads. Otrai grāmatai prasīju naudu Dobeles novadam, bet, protams, to man neiedeva. Dobeles novadam ir svarīgs viss kaut kas cits, bet ne grāmatas. Tas laika gaitā jau pierādījās, kamēr vēl bija literātu biedrība "Spārni". Grāmatām nauda netika dota.

- Nu jā, jūs taču dibinājāt un ilgu laiku vadījāt "Spārnus".

- Tagad ir nolemts, ka nav vairs jēgas. Jaunie literāti ļoti maz klāt pienākuši, no vecajiem daudzi aizgājuši prom. Bet savā laikā nopietni strādājām, man ir vesels



plaukts ar grāmatām, kuras "Spārnim" iznākušas, un tās visas esmu salikusi datorā. Es salieku visiem, ne tikai sev.

- Laikam jau tas bija Vilis Lācis, kurš topošās grāmatas lappuses esot izdomājis, stāgājot pa dārzu, un pēc tam ātri skrējis pierakstīt.

- Tieši tā! Es daru kaut ko citu, un visu laiku tas sižets un tēli man "maļas" pa galvu. Kādreiz pat trijos naktī esmu cēlusies augšā un slēgusi datoru, lai pierakstītu, jo līdz rītam var aizmirsties. Ir dažreiz tā, ka nonāc tādā kā strupceļā, ka nezini, ko tālāk darīt. Un tad tā gaisma atstā.

Rakstīt varu tikai pie datora. Ja paņemšu papīra lapu un pildspalvu, zinu, ka neko neuzrakstīšu.

- Rakstniekiem vienmēr svarīga ir atzinība.

- Mani lasītāji nav tikai vietējie cilvēki, bet arī cituviet Latvijā, un par maniem romāniem viņi saka, ka tie viegli lasās. Par sērijā "Lata romāni" izdotajām grāmatām kritiķi neko nav teikuši. Tādu graujošu kritiku vispār neesmu saņēmusi. Ja jau grāmatas nodrukā, tad acimredzot darbi ir atzīti.

- Ko pati lasāt?

- Man vienmēr gribas atkal un atkal pārlasīt gan Annas Brigades un Jāņa Jaunsudrabiņa, gan arī Rūdolfa Blaumaņa darbus. Šie trīs autori man ir ļoti tuvi.

No jaunajiem rakstniekiem sākumā man patika Laimas Muktupāvelas darbi, bet pēdējā laikā - kaut kā ne īpaši. Patika arī Noras Ikstenas pirmie darbi, bet tad es izlasīju vienu ļoti drūmu stāstu krājumu, ko paņēmu no bibliotēkas. Katrs stāsts beidzās letāli, un tas man ļoti nepatika, līdz ar to es Ikstenas darbus vairs nelasu.

Manai meitai Dacei ir ļoti plaša bibliotēka, un viņa man vienmēr "piespēlē" kādu bestselleru. Lasu arī tos.

- Kas bez rakstīšanas vēl ir dzīvē?

- Man ir seši mazbērni un deviņi mazmazbērni. Ar tiem man ir darīšana. Bija arī diezgan spēcīgi dārza darbi, bet sabojāju plecu - labajā plecā ir saite plīsums. To roku ļoti maz vairs varu izmantot.

Cik nu varu, ravēju ar kreiso roku. Ilgus gadus nūjoju, bet tagad pleca dēļ to nevaru darīt. Eju staigāt.

Aizeju uz saviesīgiem pasākumiem, ja tādi Bēnē notiek, kādreiz pastāstu par Bēnes muižu kādai ekskursantu grupai. Ir jau Bēnē daudz interesantu lietu, ko stāstīt. Piemēram, te ir notikuši divi Dziesmu svētki. 1932. gadā bija pirmie ar 12 koriem. Šai pusē upītei pie pils, kur ir krauja, koris stāvējis, otrpus upei pļaviņā sēdējusi publika, un diriģents bijis uz plosa upes vidū. 1942. gadā - jau vācu okupācijas laikā - rīkoti otri Dziesmu svētki.

Bet pie datora esmu katru dienu. Es arī tulkoju. Viena mana mazmeita ir numeroloģe un astroloģe, viņai kādreiz jāpārtulko speciālā literatūra no krievu valodas. Mazmeita pagādāja interesantu datora "peli", tādu trīsstūrainu, lai rokai vieglāk.

- Grāmatas gan tagad lasa arvien mazāk.

- Tagad viss ir telefonā. Dzejas dienās agrāk dzejnieki dzejoļus lasīja no lapām, kas ieliktas mapītē, tagad lasa telefonā.

Vai bērns un jauniešs lasīs grāmatas, tas atkarīgs no vecākiem. Ja bērnu nepieradina pie grāmatas jau bērnībā, tad arī nelasa. Dace lasīja zem segas ar kabatas bateriju, kad likām par vari iet gulēt.

- Mazbērni un mazmazbērni lasa jūsu sarakstītās grāmatas?

-Mazbērni, protams, izlasa, bet mazmazbērni ir vēl par mazu. Kad viens no mazdēliem bija nokļuvis slimnīcā, viņš man saka - man garlaicīgi, atved kādu grāmatu! - Nu, kādu gribi? - prasu. - Kriminālromānu vai ko citu?

- Nē, - viņš saka. - Atved man savu grāmatu!

Anita Banzīņa
Autores foto

MAF

Mediju atbalsta fonds

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem
Par lappuses saturu atbild raksta autors